

Somín jo pogleda debelo in vpraša: »Popraviti? Tega ti pa že ne verjamem, kaj si pomenila s to besedo?«

Matorka mu sramežljivo zašepne na uhó: »I, ovbè, kaj neki — to, da bi se midva vzela; sàj se ženijo še starejši ljudje; nobeden naju ni še videl Abrahama.«

Somín se zagrohotá: »O ti prismojena baba ti, poglejte si jo no, kakovi predpustni obádi jo pikajo na sinovi ženitníni! Toda Bog vé — morda pa res ne bi bilo tako napačno, ko bi se zonegávilo kàj tacega, ali smijali bi se nama strašansko vsi šantjarnejski župljani in še nekateri drugi, ki ne živé pod našim zvonom. E, dajva itak to reč nekoliko premisliti! Bog je združil Gregca z Lenčiko in je odločil morda tudi tebe meni, čeprav si se mi prvikrat skujala.«

Iskrica, kojo je vrgla Matorka s ponudbo svojo v Somínovo srce, razgorela se je brzo v živ, neugásen plamen. Predno je minila svatba, dogovorila sta se starca in si dala roke, da se bosta ob meseci poročila. Sijajno je pokazal Koslerjev vodotòč čarobno moč in silo svojo. Komaj dodelan osnoval je dve trdni rodbinski zavezi. Če bi se zánj ne zmenil tudi noben drug človek, blagoslavljali ga bodo vsaj štirje srečni zakonci slednji dan do zadnjega diha svojega.

Slavjanska pisma.

Piše dr. Fr. J. Célestin.

I.

Opazil je pač marsikdo, kako v slovanstvu slovanska zavednost rase in — pada, tako da so trdili nedavno resni slovanski rodoljubi, da je ravno sedaj ta zavednost veliko manjša, nego je bila. Visoko smo letali in tudi sedaj še čuje se časih v slovanstvu glas, da bodemo mi prebudili, osvežili, obnovili in prerodili ne samó vzhod, ampak tudi starikavi obnemogli zapad. Celó z zapada čujemo iste glasove, ne sicer od Nemcev, ki so vedno jednako brezozirni in krivični proti drugim, ampak od romanskih národov, posebno od Francozov. Vemo sicer, da Francoze gotovo tudi čisto politične težnje zblížavajo s slovanstvom, vémo, da izvrstni francoski učenjaki in politiki ravno zató resno proučavajo Rusijo in potem tudi slovanstvo sploh. Vemo pa tudi, da je Francoz objektivnejši od Nemca in da je njegovo bistro oko opazilo, da ima Slovan nove, sveže sile,

da je Arijec s plemenito dušo: v mladostni neizkušeni ne hodi še varno na svojem kulturnem poti, moti se in za svoje zmote hudo trpi, padajoč v lastne slabosti in zlobno nastavljene mreže svojih sovražnikov. Ali tudi v največji stiski ne zapušča ga vera v boljšo bodočnost, vera, da je surovo barbarstvo óna germansko-semitska divjost, besneča proti slovanstvu in sedaj tudi proti romanstvu. Bistri francoski um odkriva v ruski literaturi nov svet, srce mu z živo radostjo pozdravlja življenje polno človečnosti, za katero je ravno Francoz toliko žrtvoval, polno ónega čuta za pravico, óne, časih le na pol zavedne pa vedno tople, srca ogrevajoče in um plodeče, svetle in svete vere v človeški napredek v duhu krščanstva. On spoznava, da si je naložilo francosko društvo težek jarem, odkar se je začelo oddaljevati od temelja svojega zgodovinskega življenja, od samega s krščanskim duhom napolnjenega francoskega národa. Ne spoznavajo tega vsi: preveč se je nalezlo omikano društvo drugih nazorov, vidijo pa, da ljubljena Francija ne more najti same sebe. Lehko to ni: tudi njo je moderni kapitalizem zamotal v svoje krepke mreže, tudi ona ima svoje zlato tele, okoli katerega plešejo sicer najbesneje — židje, ali Francozi jim pomagajo.

Izumrle so skoro popolnoma kalí národnega prava, zadušilo jih je rimsko pravo: ono napolnjuje s pogansko trdostjo naše duše in prazni — naše žepe. Ljudje, omikani ljudje, obdivjajo do brezčutnosti: v Irlandiji nad glavami revčekov, ki jih mori vročinska bolezen, podirajo hišice in gonijo krščani — krščane kakor nikdo ne goni živine, ker misli plemeniti lord, da mu bode živinoreja nekaj več nesla ko poljedelstvo. Mi obžalujemo take razmere in se jih plašimo: človek, ki pozna ekonomično življenje, ne vidi, kaj bi moglo, če ne bode pomoči, tudi pri nas zadržati razvitje istih razmer, pri katerih so svoboda, samostalnost itd. za ogromno večino le žalostna ironija. Množi se bogastvo in — pavperizem in sicer ne morda zato se množi siromaštvo, ker se ljudje ne množé razmerno z bogastvom, ampak bolj. Sredstva življenja in vrednosti so se pomnožile, da bi jih spadalo na vsakega posameznika več ko kdaj prej, ko bi jih — dobil. Ali se ni razvila organična pogrška v organizmu socijalnega telesa?

Zakaj navajam to v uvodu v svoja »Slavjanska pisma?« Ker mislim, da ni mogoče govoriti o življenji in razvitji, ako nimamo pred očmi nekih jasno seznanih osnovnih načel in resnic, med katere spadajo gotovo tudi pogoji ekonomičnega življenja v širokem zmislu, pogoji, ki silno vplivajo na ves socijalni organizem, na kulturno življenje sploh, na njegove zdrave in nezdrave pojave.

Tu ne mislim pisati razprav: v prosti besedi bom govoril o tem, kar me zanima v slovanstvu. Ali te opazke ne bodo popolne, niti sistematične. Vendar pa se nadejem, da jih bode spajala jedna glavna misel ukupnega slovanskega življenja, četudi dobro vem, da to ni lahko: lože je pisati o preteklem ali polupreteklem času kot o sedajnosti. Dnevne strasti so velika ovira napredku: neke slepé, da ne vidijo resnice in jo le po težki borbi spoznavajo, drugim pa, ki jim je resnica in napredek zadnja briga, dopuščajo, da nas slepé s frazami in se tiho smejó, če verujemo sebičnežem. Koliko je takih!

Veli se, da je dnevna literatura samostalna »velesila«. Res je velika moč, ali čista — kakor je bila nekdanj — že davno ni več: kar je bilo pravilo, je sedaj bolj izjema. Čim večja in »svobodnejša« je država, tem večja je nevarnost pri razvitji kapitalizma, da ta moč svojo čistoto gubi in postaje le umazana spekulacija in pomočnica takih del, za katera sicer še nima posebnega paragrafa kazenski zakon, ali ga bode moral dobiti. Tu deluje kot jako važen faktor ekonomicni zakon: znano je, da je produkcija le dotlej mogoča, dokler se izplačuje delo. Ako zarad prevelike konkurencije padajo cene, dojdemo do meje, da se dela »na izgubo« le v nadi, da se bodo cene popravile. Ako se nada ne izpolni, mora se delo ustaviti. Ko bi tak producent ne potreboval mnogo posrednikov, ki mu prodajejo blagó, ne prišel bi sicer propad tako hitro, ali odkloniti bi se ne dal. Tudi časnik je sedaj velikrat najprej in najbolj gospodarsko podjetje, podvrženo konkurenciji, in konkurencija se v obče množi po strogo gospodarskem načelu, dokler ima podvzetnik nado na dobiček. Najnaprednejše zemlje imajo ta tip časništva ravno najbolj razvit, ravno v njih je časniška produkcija največja, vemo pa, da je od neke meje naprej dober vpliv povprek v obratnem razmerji z množino listov: upotrebljavajo se vsa mogoča sredstva, plemenita in neplemenita človeška svojstva, da se podjetje ohrani, in morála odločuje tu prav malo. Ta meja je resnična potrebnost. Ko se ta prekorači, ne more se pravilno držati stvar, kakor je to tudi pri vsaki drugi produkciji. Le nasledki so tu hujši, ker so eminentno moralni. Sicer je v navadnem življenji vsaka konkurencija borba, in v nji na sredstva ne pazijo ravno vestno po strogo moralnih zakonih v zmyslu evangeljske izreke: »Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe.« Ali časništvo ima buditi in voditi javno mnenje, seveda po kulturnem t. j. moralnem poti. Ogromna naloga, ki se z navadno — najmenj z židovsko — spekulacijo spojiti ne dá! Če je prekoračena meja resnične potrebnosti, ta meja, kjer zavlada med časnikárji podkupljivost itd. ali časih pa še

veliko prej: neizbežno nastopa špekulacija na človeške strasti in slabosti na zaupanje ali neumnost, in pokvarjenost se širi tudi med čitatelji kakor hitro ali počasi delujoč strup.

Originalni amerikanski mislitelj Georges pravi, da je omika le tako dolgo koristna, dokler ni občna. Ali bi to ne bilo po zakonu produkcije in prodaje? Nekaj resnice je v tej trditvi gotovo, popolnoma resnična pa bi bila, če bi bila omika res občna in morála ne bi vplivala nánjo. Če bi bila omika občna ter bi vplivali na njo: morála, čut pravičnosti, človečnosti: uravnala bi ravno morála tako rezultate občne omike, da bi bili koristni. Je-li pa občna omika v Georgesovem zmislu mogoča? Delba dela mora biti. Torej si pač občne omike, ki ne bi bila koristna, misliti ne moremo, ako je le spojena z morálo. Priznati pa moremo, da, ko bi se približavala občnosti, posameznik v nekem zmislu, ne bi imel toliko koristi od nje kakor pri manjšem številu omikancev.

Omika, če je taka, kakeršna je navadno, ni taka absolutna sreča, kakor se navadno govori. V slovanstvu imamo prav poučnih primerov, da je »omika« brez dvojbe se razširila, sreča in zadovoljnost ljudstva pa brez dvojbe pala: imen navajati pač ni treba. Omika je ogromen faktor in brez nje živeti in napredovati v borbi življenja ne moremo, ali ona ní sama sebi svrha, kakor se časih resno misli: svrha mora biti sreča národov, óna sreča, ki jo mora priboriti le globoki čut pravičnosti kot vodílo v življenji, živo prepričanje in vera, da smo na svetu še za kaj višjega, nego da se množimo in da množimo sredstva za uživanje v bogastvu. Divji lov uživanja je ravno po omiki, kakeršna je, dosegel takih razmer, da je pojem prave zadovoljnosti postal nerazumen ravno ónim, ki srečo in uživanje najbolj lové. Kakor kumírja so postavili omiko gori na žrtvenik, in ni se vprašalo, kam pa gremo s svojo omiko, kaj je njena svrha ne samó za nas, ampak tudi za daljne naše potomke? Ali nam daje, ali nam more dati sá ma srečo? Kje je zadovoljnost? Brez žrtev v nesebični ljubezni kaj je pravica? Ona ni slepa poganska Temida, temveč je mrtva kakor kamen in si je došla v svojem konsekventnem razvoji ideje prava do znanega: naj se vrši pravo, četudi propade svet, kar je menda čist logični sklep. Ali godilo se je in godi se strašno mnogo krivice, če pravica ni združena z ljubeznijo in požrtvovanjem: v ime prava so robovali národí, trpeli in trpe velike krivice milijoni, v ime prava padajo národí v ekonomično in drugo robstvo, sovražijo in ubijajo se medsobno. Ko je l. 1789. pro-

glasilo jednake pravice, okoristilo se z njimi najbolj prebrisano nearijsko pleme, ki tudi prepire, sovraštvo in boje med národi vodi in rabi na svojo korist.

Ponosni govorimo: svobodni smo in jednaki pred zakonom. Ali kaj je svoboda, če ne daje mogočnosti, da poštenjak mora preživeti sebe in svojce brez prevelikega siromaštva, trpljenja in obupavanja? Sto let bo kmalu, kar se je proglasila svoboda, enakost. Mnogo je bilo borbe za to geslo, mnogo izprememb v življenji národov, ali ostalo je le geslo, četudi je dobilo moč zakona, ker v življenji se uresničilo ni, in ko bi óni navdušeni branitelji in propovedniki »človeških pravic« vstali in si dobro pogledali sedanost, rekli bi težko, da se je do sedaj mnogo doseglo: mesto prejšnjih vezij videli bi druge, ki bodo v svojih nasledkih, če se pusti svobodni razvoj, še hujše. Mislili so, da sejejo čisto pšenico, pa je pognalo med pšenico toliko plevela, da more veseliti to le — plevel: sejali so brez blagoslova óne ideje, ki že tako dolgo uči samozatajo, ljubezen, požrtvovalnost.

Razprava načel je potrebna tudi slovanstvu, da vidimo, kak pot smo prešli, kje smo in kam gremo v bližnji bodočnosti, in zato naj bi bila po mogočnosti praktična. Da se je ravno pri nas avstrijskih Slovanih v tem zmislu v obče malo govorilo, krivo je pač to, da smo še vedno v dóbi posnemanja, vršččega se kraj težke borbe za obstanek. In vendar bi bilo jako važno, da nam je to vprašanje bolj jasno: obvarovalo bi nas mnogih zmot, kazalo nam sredstva za uspešen, soglasen napredek na temelji neznanih slovanskih idejalov in zmisla dosedanjega razvitja. Najvišji naš verski idejal bi nam moral biti sicer jasen, ali kdo ne vé, da nam ga temné mogočni vplivi tujega in lastnega življenja? Jasno razumevanje nalog bi nam prihranilo mnogo nepotrebne dela in zmot, delalo bi posnemanje — kolikor je potrebno — veliko bolj koristno. Odpalo bi samó po sebi mnogo tega, kar nas delí. Osebni, večkrat neupravičeni zahtevi bi imeli menj prostora, več pa prava vrednost in zasluga, naš duhovni zrak bi se bolj očistil, óne otrovne glivice človeških slabostij bi se menj zalegale in razvijale v národnem organizmu, in uveti za zlogo bi se množili.

Sedaj pa vidimo, da časih aspiracije kake slovanske inteligencije niso v nikakem razmerji z njenimi silami in silami njenega národa. A ker se jih trdovratno drži in celó misticizem zove na pomoč, ne more se umiriti od večnega trzanja, očevidno trpí škodo in najivno priznaje n. pr.: »Naš národ — govorimo samó ob inteligentnih

slojevih — ima mnogo temperamenta, idejalnega poleta in rad brezobzirno drvi naprej, ne pazeč na fizične, matematične zakone moralnega, naravnega razvitja. Naš narod misli, da ima že od narave⁽¹⁾ pravo na neko národno večjo veljavo.« Dober je ponos, ali bode naj slovansk in realen, osnovan na resnični národni moči, ne na otročji domišljiji, v kateri je že marsikateri naš dober slovanski brat mislil, da bode zgodovina kar stala in pustila, da se brez težave in brez vsestranskega, resnega, dolgega dela razvije bratec in postane slaven in velik, in strašno potolče neprijatelje, pa tudi svojega slovanskega brata, če kar ne poklekne predenj, ali pa tudi, če — poklekne: za večjo slavo, se ve, mora biti mesarjenje. Občutljiv pa je kandidat bodoče take slave strašno: po belem dnevi in v tihi noči vidi, kako mu vse okoli zavida bodočo srečo in slavo, najbolj pa ródni brat, in v srce se mu vgnezdi kraj domišljave slavohlepnosti nezaupnost proti bližnjemu, zavidnost: duševna njiva take inteligencije je pripravljena za óno žalostno seme, ki posejano bujno rase in rodi sovraštvo in óno slepo strast, da je belzebub boljši od ródnega brata. Národna masa tega ne umeje, ali mora molčati in trpí, trpí: mesto belega kruha napredka dobiva trd kamen človeških zmot. Veseli se pa pravi sovražnik. V kot potisnena, zasramovana joka krščanska bratska ljubezen, joka resnica, naša najzvestejša, najboljša voditeljica v življenji.

Imel sem prijatelja. Njegova pamet je bila veliko večja ko njegovo telo. V domovini se je cedil med in teklo mleko. Dobra božja roka je bila odprla nam vrata sreče: stopili smo ponosno v njen hram. Srečni smo bili v domovini, na óne, ki niso bili, smo pa — pozabili: »Dobro jutro, dobro jutro, dragi prijatelj,« pozdravil me je nekoč moj dravec, »kako ti, kako ti?« Odgovoril sem mu, da mi je dobro, pa, grešnik, nisem povedal polne resnice: bolelo me je — kurje oko in pa skrb, ko sem videl, da je moja verna duša nenavadno bled. In za to sem ga vprašal, kaj mu je? Odpal mi je kamen od srca, ko me je potolažil: »Nič, nič! Bilo nas je sinoči društvece skupaj pri čaši rujnega vinca, in živo smo se razgovarjali in veselili, da se pri nas cedi med in teče mleko. Zakaj tebe, filister, ni bilo? Videl bi bil« — in tu je prijatelj malo bolj tiho govoril — »kako smo po polnoči napravili auto da fé in svečano sežgali óni vražji časopis, ki nam očita, da sedaj, ko se pri nas cedi med in teče mleko, premalo mislimo na druge. Prosim te, prijatelj dragi, kaj nam mari, če nje stiskajo? Mi smo mi! Oni pa naj si napravijo, da se jim bode cedil med in teklo mleko. Mi jim ne zavidamo, basta bastanza!« Moj pri-

jatelj si je pri teh besedah trebušček pomolil naprej, glavo dvignil kvišku in nogi junaški razkoračil, zlata dušica, da sem jasno videl, da je vsako ugovarjanje nepotrebno. Odšel sem: kurje oko pa me ni bolelo več. —

Ako pogledamo slovanstvo v celini, vidimo le preveč iste slabosti, katere tako dobro pozna naša zgodovina: ozko sebičnost, lehkomnost in nezlogo. Posebno je lehkomnost še vedno velika in opaža se tem bolj, ker vendar moramo priznavati, da je slovanstvo prebujeno, kakor ni bilo nikdar, da bolj vé ko prej, kaj bi imelo delati. Ali za delo je treba ne samo uma, ampak tudi trdne volje in ta je v življenji v obče važnejša od uma. Brez nje je um mrtev, trdna volja pa tudi um budí in si ga odgaja za dobrega pomočnika. Časi se zdi človeku, da je slovanstvo še vedno kakor otrok, ki se hoditi uči: vidi in vé, kako hodijo ljudje, ali sám vendar ne more prav, najmenj pa, če hoče moško hoditi, ko starejši brat, pa pada in se — joče. Opazili so starejši bratje slovanstva, da se mi ravno s tem odlikujemo, da hočemo hoditi kakor oni. Da je v tem mnogo resnice, vemo in čutimo tudi mi, pa bi — vsaj nekateri izmed nas — radi, da hodimo svojo, boljšo pot. Ali ravno tega se sosedje nekako bojé: vidijo, da se je slovanstvo pomnožilo in ojačalo, da se budí in — stoji na svetu kot uganka za zapadni svet in — za nas same. In s podvojeno silo starega fanatizma, brezozirne sebičnosti in — strahu trudijo se naši neprijatelji, da to uganko rešé na svojo korist. Otroci drage matere Slave smo pa — otroci in mislimo, da čeravno ne pôje sovražnikova šiba, je vse dobro in si moremo mirno malo poigrati, oblačiti se v obleko starejšega evropskega brata in smčiti se na svojo veliko škodo, ker ta zapadna obleka je stara. Ne marajo je niti tam. Mi pa jo oblačimo, oblačimo: tù nam je preozka, tù preširoka, povsodi pa se lahko trga starína, katero pa plačujemo drago, da nas bolí um, srce in — žep národnega blagostanja. S tem nesrečnim žepom je posebno hudo: tujci ga imajo že precèj v krempljih:

»Die Manichaeer, traun,

Halten unsere Ducaten in ihren Klau'n!«

Ali zgoditi bi se moglo, da se dobro probudí in osvesti slovanstvo ravno stisneno v manihejskih krempljih, in da se bode moralo — kakor že začenja — dobro čistiti in otresati, da se mirno po zakonu reši manihejskih — ušij: tudi to bode velika, kulturna naloga. —

Jednajst ura odbije, pridejo noter tudi hudi duhovi, za mizo sédejo, vzemó karte v roke in začnó igrati, pa tudi temu rečejo, naj gre, »saj ti nas ne boš vigral kakor tvoj brat.« On vstane in gre, pa kmalu niso imeli več denarjev. Prosijo ga, naj bi jim jih posodil, pa jim je dejal: »Če nimate denarjev, pa nehajte igrati!« Drugi duh mu reče: »Če tri večere v tej izdani graščini ležiš in z nami igraš, pa vsak večer vиграš, rešiš jo in dobiš, da boš potlej tukaj kraljeval.« On je pa res bil tukaj vse tri večere, in vsak večer je duhove vigral. Tretji večer so mu pa dejali: »Nocoj je pa tvoja smrt, ker nam tako prevzetno in ošabno odgovarjaš!« Pa so ga začeli mučiti, kmalu je začela ura biti polunoci, in duhovi izgubijo svojo moč. Pa je imel mir. Léže v posteljo ter sladko zaspí.

Zjutraj, ko se dan naredí, vzbudí se in vstane; pogleda okoli sebe, vse vidi novo, veličastno, krasno, kakor v kraljevi palači. V tem pride dva kraljičini noter, zahvalita se mu, da je bil tako pogumen, »da si nas rešil, zato pa, katero hočeš lahko izbereš za ženo.« Potem napravijo zaroke, in kmalu poroko in ženitnino, na kateri ni bilo veselja nì konca nì kraja. Srečno veselo je kraljeval, ker je imel dosti denarjev, do svoje smrti. — Vsi trije bratje pa niso védeli jeden za drugega, kako kateremu gre, živeli so srečno na zemlji vsak do svoje smrti.

Slavjanska pisma,

Píše dr. Fr. J. Celestin.

II. *)

Resno je življenje: ono ni le dolina solz, še menj pa je srečna zemlja večne radosti in ne bode — nikdar. Brez dvojbe je življenje v obče težka borba: za svoj obstanek mora se boriti vse živo do najnižjih organičnih vrst. Nova ga tu ni nič: učenjaki so sedaj stvar le bolj sistematično pojasnili, in širjemu občinstvu se je zdelo, da so mu odkrili kar čisto nove resnice, nov svet. Človeške strasti so dobile večji prostor in neko upravičenost, vse plemenito pa, za čemer so težila tisočletja in uživala najlepše veselje v dosegi le jednega dela tega, kar nas povzdiguje ter je bil, je in bode

*) V I. pismu je popraviti nastopne tiskovne pomote:

Na 609. strani v 6. vrsti od zgoraj stoji mora, namesto more,

» 609. » v 10. » » zdolaj » neznaniti, nam. seznaniti.

največji ponos človeštva: vse to je izgubilo nekaj svoje cene. Naše moralno obzorje jelo se je temniti: trdosrčna sebičnost smelo povzdiguje glavo in hiti v oni vrtinec strastij, kjer ni sreča domá. Prava sreča je tudi naša korist, in globokomiselni možje n. pr. J. St. Mill, ki je pisal o načelu koristi, da vlada na svetu, niso mislili ozke trivijalnosti, ki prezira morálo in le za slepo srečo drví: oni niso izključili, mari zahtevali ljubezen do bližnjega, niso izključili naše vere, naših nad. Ali površna trivijalnost tega ne umeje, in večkrat najmenj ravno tedaj, če se šopiri pod zastavo modernega napredka, onega sijajnega, zunajnega napredka, ki ga navadno gloje črv nestalnosti, neomejene, divje sebičnosti. Taka sebičnost uničuje socialni red, četudi v liberalnih frazah obeta svobodo in bogastvo, širi pa pokvarjenost in liberalno hinavstvo, množi število bogatih lenuhov ali pijavek, siromaštvo mas in — bajonete.

Vse to vpliva tudi na mlado slovanstvo ter je strupi in slabí, najbolj seveda inteligencijo. Sicer pravi dober poznavalec (Mackenzie Wallace), »da ne ve na svetu za drug človeški razred, ki bi rajši prejemal človekoljubne ideje, kakor ruski omikani stanovi«, in to nas veseli in tolaži, ali nas ne sme utopiti v morje lene fraze o slovanskih vrlinah in krepostih: vsaka krepost potrebuje hrane, da ne opeša, fraza pa goji le površnost, oholost in zatira pravo vrednost. Slovanstvu je že mnogo škodila. Človek si jo igraje privaja, ponaša se ž njo, kakor s čistim zlatom, navdušuje se za njo, kakor vidimo. Čisto zlato resnice in prave omike je le plačilo za dolgo, resno, pošteno delo. Tako delo uči človeka, da spoštuje samega sebe in druge, ki so vredni: ono oplemenjuje duh in srce, varuje zmot, ubija stoglavega zmaja človeške pohlepnosti. Ko bi delo bilo naš slovanski ideal, storilo bi slovanstvo odločen kulturni korak, našlo bi samo sebe v stalnem napredku negospodujočih razredov — kakor je to bilo in je v obče na zapadu — ampak vsega slovanskega sveta do najnižjih razredov, oni korak, za katerim teže najboljši ljudje tudi na zapadu. Vsestransko delo bi omejilo do mej potrebnosti in vodilo bi spekulacijo, odstranilo bi pogubni parazitizem: sedanje oderuštvo in robovanje narodov in držav kapitalizmu sploh. Gospodujoči kapitalizem je s pomočjo pravnih verig postavil vse zapadno društvo na drugo podlago najprej in najbolj v gospodarskem življenji. Novejši izumi mu močno pomagajo, izumi, ki so ponižali zaslužek mas. Mašine so možkega odstranile od marsikaterega dela in vzele si ženske in otroke tako, da vsi skupaj ne zaslužijo časi toliko, kolikor je prej zaslužil oče sam.

Moderna produkcija ponižala jim je zaslužek do minimuma bivanja. Zato je mogel reči J. St. Mill (v načelih polit. ekonomije), »da ne vemo, če so vsi dosedanji mehanični izumi olajšali vsakdanji trud le jednega človeškega bitja.« Mi sami vidimo, kako vidno pada blagostanje mas, in stari ljudje nam pripovedujejo o življenji pred letom 1848. stvari, ki se nam skoro neverjetne zdé, ali imamo mnoge nedvojbene pismene dokaze prejšnjega večjega blagostanja mas. Površno pa bi sodil, kdor bi mislil, da so si narodne mase same temu krive, da ljudje sedaj ne znajo živeti skromno, da niso več tako pridni, ko so bili itd.: temeljni vzrok je v tem, da se je premenila podlaga, vse drugo je postransko. Kapitalizem je za dobiček že dolgo uničeval človeške čute, on je ploskal in ploska, če se preliva nedolžna kri, kakor je to priznal dober kristijan William Howitt: »Barbarstva in strašnih nasilij tako imenovanih krščanskih plemen v vsakem kraji svetá in proti vsakemu národu, ki so si ga mogla podjarmiti, ne nahajamo v nobeni dóbi svetske zgodovine, pri nobenem plemenu, tudi ne pri najsurevejšem, neusmiljenem in brezsravnem.« Nekoliko se pač smemo tolažiti mi, da so ravno v angleškem parlamentu večkrat poudarjali trezni ljudje in dobri domorodci, da so Rusi Angležem najbolj nevarni v tem, da si znajo pridobiti zaupanje tujih plemen, ker po svojem značaju niso oholi in ne prezirajo »nižjega človeka«. Dà, sedaj moremo še reči, da kristijanski čuti živé v slovanskih masah, ali tajiti si ne smemo in ne moremo velike nevarnosti, ki je v tem, da posebno k nam manjim prodirajo duševni in gospodarski vplivi, ki nam narivajo težko borbo za obstanek, pa tudi že časi žalostno obupanje nesrečnežev brez lastne krivnje. Ali se morda motim? Kako sladka tolažba bi bila taka zmota!

Skrivati pa si svojega stanja ne bi smeli. Pa vendar imamo v slovanstvu dosti primerov, da se rodoljubi resnice bojé. Ali še bolj žalostno pa je, da gola sebičnost posameznikov kar preganja resnico celo — tujcem na ljubo in korist kot pokorna igrača njihove ohole sebičnosti. To so žalostni znaki naše nezrelosti in nestalnosti. V svoji celoti jih slovanstvo sicer odločno obsoja, obsoja glasno pred svetom zaslepelost ali pokvarjenost, in to je najmenj, kar mora storiti. Naša vest mora biti budna, občutljiva za vsako zmoto. Ako ljubezen pravice in vsega plemenitega ne prešine slovanstva, ako ga ne napolni energični prezir in sovraštvo vsega, kar nasprotuje plemeniti ljubezni in pravici, kaj bomo storili záse in za človeštvo, zakaj je dal Bog, da

»Največ sveta sinovom sliši Slave«,

da stojimo tu »na strah vragám« mi, ki krivice ne želimo nikomur,

a želimo in zahtevamo le pravico záse, da moremo mirno, kulturno napredovati?

Vemo sicer, da smo še nezreli, nestalni, da je neprijatelj posejal ljuljiko med našo pšenico in se veseli, če smo nezložni, če nam rane krvavé, ali zdravi kulturni napredek je naš prijatelj: on nas osvobaja, on nas primlje ko mlajše brate v svoje kolo in se ne boji o belem kulturnem dnevi — nočnih strahov. Le sami se ne smemo zapustiti, ne smemo cepiti in drobiti svojih teženj na svojo škodo in na radost neprijateljev. Zapuščamo se pa, če se pogrezamo v svoj plemski mikrokozem, in mislimo, da smo veliki, pa nečemo videti drugega sveta, ki nas pomiluje ali se pa — smeje in nas izrabljuje, kolikor samo more. To je naša velika slabost.

Mi stopamo v kolo omikanih narodov sedaj, ko pri njih samih duševna produkcija gubi oni produktivni sklad celotnega razvitija z jedne strani za to, ker strankarski interesi to zahtevajo, z druge pa za to, ker ogromna produkcija vodi k fragmentarični specijalizaciji tako, da tak fragmentarični specijalist gubi preglednost celote in vrednosti lastnega dela za to celoto: tiskajo se potem pri narodiči, ki kakor lačen kruha potrebuje dostopne, razumljive in koristne za narodno življenje duševne hrane, stvari, ki so s stališča fragmentarične specijalizacije morda učene, ki pa — jih niti $\frac{1}{1000}\%$ inteligencije ne čita. Take specijalizacije pa se poprijemljejo mnogi, ker se »med svojimi« najlaglje dobi glas »učenjaka«, čeravno je stvar tako dolgočasna, neprobavljiva in pisana s tako visoko učeno važnostjo, da, ko izleze med »učeni svet«, za »pet kriščevih ran« ne dobiš človeka, ki bi se žrtvoval in jo čital ter napisal nekaj o nji. Moraš lepo sam sebi peti — slavospev, ali pa mora brez njega stvar utočiti v veliko morje pozabljenosti, dokler se ne najde zopet specijalist, pa jo radi »pregleda literature predmeta« izvleče na dan, da se koj pozabi stvar in pregled itd. do poznih rodov. Korist takega dela je = 0, škoda pa velika, ker táko delo odvráča od silno potrebnega produktivnega narodnega dela. Le fraza dobiva, če se sodi bogastvo literature po številu knjig in razprav ter njihovih naslovov, dobivajo oni, ki svoje glave polné s praznim učenim napuhom. Kdor bi se hotel napiti iz tega studenca, godilo bi se mu kakor čudáku, ki bi v suhi puščavi čakal iz suhega peska hladne vode.

Naši slovanski učenjaki se pač ne bi smeli odlikovati s štetjem peska v Sahari. Ni to naš mož, ki hvali tuje narode, za slovansko preteklost, sedanost in bodočnost pa nima zmisla: vse to se možu ne zdi zanimivo, ker niso tujci mnogo napisali in nahvalili se o tem. S

tujimi vzori stopa v resno življenje, z njimi živí in dela, če kaj dela za narod. Ravno to je velika krivica naši nestalnosti, vsled katere, četudi delamo (v tujem duhu) ne moremo najti dosti trdih tal pod seboj, tal, na katerih bi se našlo vse slovanstvo negledé na razlike, zgodovinskega razvitja, jedino na katerih je mogoče stalen, slovansk napredek. Slovanska vzajemnost je ona beseda, ki bi bila čisto zlato, ko bi v slovanstvu oživila. Ali do sedaj nas preveč odvrtaajo od pravega pota tuji vplivi in lastne slabosti. Toliko smo pa vendar napredovali, da smo si vedno bolj v svesti tega pota, najbolj pa v stiski in nesreči: malo čuden, pa čisto slovansk je ta pot k vzajemnosti, trnov pot trpljenja, bridkih izkušenj in nesreč. Najdalje od vzajemnosti so še vedno Poljaki, ki so za Duchinskim dolgo trdili in deloma še trdé, da so Veliko-Rusi turansko torej neslovansko pleme, ali pa, da so Poljaki izbrani narod med narodi. Kdo bi jim tega ne želel, da le vidi pogoje za to! Ali šovinizem in slepo sovraštvo ne delájo izbranega naroda: »Tam, kjer šovinizem išče naslona samo v preteklosti in v nezdravih slikah domišljije: samo je neumen in gnusen.« To so ostre ali resnične besede tudi nam dobro znanega prof. J. Boudouina de Courtenay (Z povodu jubileusza prof. Duchinskiego, Kraków 1886), ki poljski narod gotovo ljubi. Trezni poljski časopis »Kraj« pa priznaje, da je bila v nesrečen čas izrečena ideja, »da smo mi (Poljaki) izbrani narod.« Kako so laskali Poljakom, nekateri iskreno, premnogi neiskreno le za to, da jih odvrnejo od slovanstva in jih — la glje uničujejo. Nesrečni romantizem poljske inteligencije je poljskemu narodu silno škodil: ravno on mu je po razdelitvi Poljske na to nesrečo potisnil na mučeniško čelo še trnov venec. Verski fanatizem pa je žalibog rad podpihaval ta romantizem, kakor to priznavajo mnogi, pa tudi poljski zgodovinar Bobrzinski (Dzieje Polski w zarysie), ki čisto iskreno in brez navadnega poljskega doktrinarizma opisuje »vso nesrečo, ki so jo zakrivili jezuitje društvu in državi, ubivši svobodo misli, razvivši verski fanatizem, postavivši korist Rima nad narodno korist, kar je gotovo tudi pospešilo pad Poljske.« Bridke besede! Poljaki so se tedaj najbolj zmotili, ko so začeli prenašati svoje središče iz zapada tja na slovanski iztok — radi borbe s pravoslavjem. Ta žalostna, tudi krvava borba kristijana proti kristijanu je laskala poljskemu samoljubju in tragični lahkoumnošti, s katero so v tej borbi zanemarjali vitalne svoje politične in gospodarske interese cepili se od svojega naroda, ki vsega tega ni razumel, cepili se pod tujimi, posebno francoskimi vplivi tudi med seboj, ker je bilo med

njimi mnogo prostomiselnikov (celo prostih zidarjev), ki so borbo s pravoslavjem veli le s čisto političnega stališča. Tako so izgubili Poljaki čvrsto podlago v nedvomno poljskih zemljah, a med Malo- in Belorusi ter Litovci je niso mogli dosti pridobiti in utrditi. Ali utrdili so si povsodi element, o katerem Bałucki v svoji povesti: »Żidówka« (Warszawa 1886) piše z živim realizmom tako, da čitatelj vidi, da se semitsko pleme s poljskim narodom stopiti ne more in sicer tudi za to ne, ker tuje pleme samo tega ne želi, četudi časi drugače govoré. Tega si poljski rodoljubi gotovo niso želeli in si ne želé: oni bi z veseljem pozdravljali vsako sočutje in sodelovanje poljski stvari in so si mnogo obetali od združenja domoljubja in kapitala. Pojedini slučaji domoljubne požrtvovalnosti so jih motili.

Motimo se v obče preveč lahko, najlaglje pa oni, ki postanejo »samostalni«. Sosedne velike države si lahko pridobe pretežen vpliv in ni fraza, če se govori, da se državnica veliki državi sama uspešno vpirati ne more, če mogočna soseda hoče rabiti vsa — četudi mirna — sredstva, ki jih ima. Če so si interesi nasprotni, ali pa tudi, če vladajo politični predrasodki, da se »mali prijatelj« ne sme ojačiti: rabijo se vsa sredstva za pridobitev vpliva: budí se posebno uspešno pripravni šovinizem, ker ljudje se ga napijó kakor ópija ter se strastno radi naslanjajo — domišljijami, ali pa prebrisanci zlorabijo domišljano zaupljivost svojih sodržavljanov za svoje osebne interese. Iz sanjarij se prebujajo zaupljivci s težko glavo in praznim žepom: dobri prijatelji so poskrbeli za slan račun od milostivo dopuščenih sanjarij in so zadovoljni, če dobivajo od narodne dojne kravice — smetano in sir, sirotka pa ostaje narodu, da more »sijajno in slavno« napredovati, ker je svoboden, moder in strašno — kulturn, da je le misel o slovanski vzajemnosti in podpori težek greh in razžaljenje za takega kulturnega velikana. Če se med seboj kavsajo in sovražijo radi sirotke, ki je bila milostivo ostala narodu, to nič ne dé: saj je kulturna ta borba in to sovraštvo, in omikani. napredni prijatelji ponavljajo jim dan na dan, da kultura cvete pri njih »z nenadejanim sjajem« in da jo radostno pozdravlja ves zapadni svet. Novi, oslepljujoči sjaj privlača cele tolpe kulturnih navdušenjakov: dragi gostje slovanske gostoljubnosti dobivajo žlice in posedajo okoli sklede uboge narodne sirotke in so tako ljubeznivi, da jedo, jedo, četudi narod — nima kaj jesti. Nikoli pa se ne sme dogoditi, da lačen siromak, ki nima žlice in ne sedi za mizo, poprosi tudi za se malo sirotke: to bi bilo strašno barbarstvo, strašen udarec kulturi. »Kaj, da bi se drznil kulturni divjak na kaj takega? Ne, to ne sme biti! Mi vržemo predrznega bar-

barja na kamen našega kulturnega mlina, zmeljemo ga v droben prah in razsipljemo grešni njegov prah z groznimi kulturnimi kletvami na vse štiri strani širokega sveta. To naj vé, to naj si zapamti raztrgani berač (njegova smetana in sir pa sta jako `dobra), ki od naše velike milosti dobiva, če že nič drugega, vsaj — zrak, dober kulturni zrak. In človek je v svojem domu, kraj svoje mize ponižen in pokoren — berač, in je srečen, če dočaka milost, da sme pri vratih gledati, kako drugi jedo iz njegove skledе njegovo jed. Saj to je blag, kulturni zakon, on to vé, in je srečen, srečen! Srečni pa so tudi dobri gostje za njegovim stolom, in četudi so zelo lačni plemeniti možje in še bolj žejni, spomnijo se vendar časi tudi gospodarja, ki ne je in ne pije, ker — ne sme, spomnijo se, da so mu bili velikodušno prepustili nekaj čistega kulturnega — zraka in za »desertom« vstaje med njimi in govori učeni predstavitelj človekoljubnih teženj, govori goreče, prepričevalno, da zahteva čast tisoč- in tisočletne kulture, da ona ne pozabi barbarjev, če so lačni, ter jim iz dobrega čisto čistega kulturnega zraka, samo zraka, da si siromaki želodca ne pokvarijo, izpeče kruh in da jim iz njega curi blag studenec kulturne — vode, da napredujejo vse dalje in dalje, dokler ne dosežejo one idealne kulturne stopinje, da bo vsak iz njih imel — iz čistega kulturnega zraka pečeno piščico v svojem loncu. —

Gospodar za vrati čuje svojo bodočo srečo, in se v blaženstvu topi pa lakoto trpi. Pravo mu je, zakaj pa trpi!

Ne motimo se: nas še ne spoštujejo, ker ne vidijo dovolj realne moči, ne vidijo jasne, jedinstvene kulturne težnje in — dela. Ko bi slovanstvo imelo že jasno tako težnjo, da bi ona naše kulturno delo objedinjavala in dajala mu odločen smer in zmisel: takoj bi se rešilo mnogih in najneznosnejših nasprotnikov, ki se sedaj zaletujejo v nas kakor komarji. Mislijo si: motimo jih, sipljimo klevete na klevete, zadržujmo njihovo razvitje, kolikor in dokler le moremo: to zahteva naša čast in korist. Če vspejemo le še nekaj desetletij, bode tudi to za nas velik dobiček.

Teorije v borbi za obstanek napolnjujejo naše nasprotnike z divjo, brezobzirno energijo in ono lokavostjo, za katero je sposoben le človek brez moralnih načel. Mi pa verujemo, da pravica ni prazna beseda, mi se nadejamo, da nas bode ona vodila in jačala, ona nam dajala vstrajnost v borbi, in kazala nam najboljša, najkulturnejša sredstva, da si priborí slovanstvo človeške pravice. Čim brezobzirnejši in nemoralnejši so naši nasprotniki proti nam, tem manj bodo imeli trajnih uspehov, tem bolj zahajali v gnili zrak pokvarje-

nosti, tem hitrejši in večji bode naš vspeh, ako slovanstvo uvidi jasno svoj položaj, ako si za vodilo vzame delo in krščansko načelo, ono načelo, ki bode tudi zapadu, v katerem brez dvojbe vre in kipi socialno vprašanje, dalo moč, da pripomore njegovemu kulturnemu rešenju in se zopet postavi na temelj zdravega razvitja brez pogubnih krajnostij. Brez borbe pa si slovanstvo tega načela ne bode očistilo zgodovinskih peg, ki so se ga poprijele, ne bode se ubranilo prodirajočemu si zapadu brezverju ali pa oni verski intoleranciji, ki je v preveliki gorečnosti in brezobzirnosti zakrivila jako mnogo zla. Brez težkega dela in borbe na vsakem kulturnem in političnem polju slovanstvo ne more napredovati v svojem duhu kakor poseben tip. Mi se načelno ne delimo od zapada, ali vidimo, da je slovanstvo kakor celota živelo in razvijalo se drugače ko zapadni svet, da se v zapadnem slovanstvu v obče niso iz narodnega življenja razvrli društveni obliki, kakor jih vidimo v zgodovini, ampak so nasledki posnemanja zapadnega življenja ter so ravno pri Čehih in Poljaki, t. j. pri onih narodih zapadnega slovanstva, ki so svojo individualnost v zgodovini brez dvojbe najbolj razvili, rodili plod, ki jasno dokazuje, da elementi življenja teh narodov vendar niso bili in niso samo zapadni, da je tu bilo nekaj odločno svojega, slovanskega. Ti zgodovinski pojavi so n. pr. husitstvo in češko moravski bratje z jedne, z druge strani pa poljska demokratija plemstva. Da ni kulturno vspelo ni jedno ni drugo, tolmačimo si lahko tako, da so se tu slovanski in zapadni elementi mešali tako, da niso mogli prevladati ni jedni, ni drugi, pa je ravno to prouzročilo nevspeh v slovanskem zmislu: pri čeških bratih vidimo težnjo za duhom krščanstva, kakor ga imajo evangelija, pri husitstvu in poljski demokratiji pa je bila slovanska ona težnja, da se ne razvija zapadno feudalstvo tuja, neslovanska, pa je bila izključnost, ki se je bila razvila gledé »chilopov«, ki so bili tlačani po zapadnem obliku.

Da je tudi ostalo zapadno slovanstvo bilo ohranilo si do sedaj precej svojega, mnoge pravne običaje in ustanove n. pr. dedno pravo, zadruga itd. stori marsikaj posebnega: vse to so jasni elementi posebnega tipa. Pa tudi prebujenje in razvijanje zapadnega slovanstva v novejšem času vrši se na svoj način, kakor vsak lahko vidi, tako, da je pač glavna črta tega razvitja: prebujenje vsega naroda kakor jedne organske celote, česar pri zapadnih narodih ni, kjer sta delavec in kmet vedno stala in stojita na strani.

Da ima vse pravoslavno slovanstvo svoj tip, je pač vsakemu jasno. Smemo torej v obče trditi, da je po vsem svojem razvitji in značaji slovanstvo poseben kulturni tip, ki sicer nima še popolnega kulturnega jedinstva, ki pa kaže da je to jedinstvo mogoče in da se uveti zanj veselo množé z našim probujenjem in jačanjem — brez vseh strahov, ki si jih zlobno izmišljujejo sovražniki, ker imajo slabo — vest.

Duhovniki slovenski pisatelji.

O proslavi književne petdesetletnice Davorina Trstenjaka.

Spisal **Andrej Fekonja**.

Slavjanski vladika prevzvišeni Josip Juraj Strossmayer pravi v svojem pismu do ljubljanskih bogoslovcev dné 18. feb. 1885. l. med ostalim: »Meni su braća Slovenci vele mili, a navlastito neumorni svećenici Slovenije, koji s ponosom mogu gledati na svoj rad; jer samo njihovim trudom je slovenski puk probudjen i prosvjetljen.« — Pač lepa, dotičnike jako časteča svedočba od strani najslavnejšega sedaj živečega cerkvenega poglavarja Slavjana.

No, zaslužnega delovanja v slovenskem ljudstvu našim duhovnikom tudi pri nas nikdo ne zanékuje; temveč splošno se priznava znamenitost duhovščine slovenske v národnem oziru. Mislim torej, da mi se ne bode zamerjalo, ako v naslednjih vrsticah nekoliko izpregovorim o posebni stroki duhovskega poslovanja: o duhovnikih kot slovenskih pisateljih*). Čast vsem pravim domoljubom slovenskim, katerega koli stanja in zvanja, od najstarejših pa do najnovjših časov! Živeli vsi pošteni delavci na književnem polji našem: pesniškem, pripovednem, naučnem, znanstvenem! Slava vsem buditeljem in prosvetiteljem, kateri so se trudili in se trudijo, da bi po možnosti ter kakor si bodi koristili našemu národu!

Govoreč posebej o duhovnikih slovenskih pisateljih pak hočemo najprej kratko pregledati *a)* njih raznovrstno delavnost na tem polji; zatem preiskati *b)* temu njihovemu poslu nekatere glavne razloge; a napósled še povedati *c)* nekaj za nadaljno književno delo njihovo. — Ker so si naši duhovniki za slovensko književnost in ž njo za prosveto národno pridobili res mnogo zaslug, zato je gotovo vredno in dostojno, da se tudi tega primerno spominjamo; in to zlasti še letos, o književni petdesetletnici staroste

*) Non »Cicero pro domo sua«, sed facta loquuntur!